

KELEMEN LAJOS
**Ebben a kísértésben
 érdemes megállni**

Bíró Gergely prózájáról*

Mintha azok az új írók, akik nem akarják elhagyni maguk mögött az élő gyökerű valóságot, sem a kort, sem az olvasókat, lassan kezdenének megbékélni a kötelességgel. Tíz irányműre (s értsük meg jól: e fásztóan ismerős *terra incognitán* az artisztikus bravúrokat és az önbizizgálást végző művek mindegyike voltaképpen formalista iránymű), egyszóval tíz ilyen pompás pillangósúlyú műre legalább négy olyan írói próbálkozás jut, amelyben a szerző álmai kis gyárába nem csupán betűket von be: a szellem szintjén, a Teremtő robotját kilesve igyekszik a legkülönlegesebb munkás tapasztalataiból meríteni. Az, hogy e magától értetődően nagyléptékű ambícióhoz hogyan aránylik a gondolati, stílári kidolgozásnak az a kötelességszerűsége, hogy egy mű ne csak dekadens irodalmárok szórakozása legyen, beszédes viszony.

A földút és a menny: érdekes, szép, tarka-barka tirádákban, valami rettenetesen avított búskomorságban össze is köthetők? Hányan és hányszor spekuláltak erre? De hát az összetartozó entitások izgató rejtélyességét nem engedni szétesni, csakugyan avittas volna? Mondjuk: megszámlálhatatlan jelesebbnél jelesebb zengő dokumentum tanúskodik a kötelék meglétéről. Igen ám, de amikor drágának vélt momentumokra ütök rá, hogy hatályuk csupa egy napra terjedő érvény, ki figyel arra, aki hű? Árt-e trónoknak vagy talentumoknak, ki tudja? Tény, hogy ez idő szerint ugyanabban az alkotóban gyakran összefolyik a kommentátor és a művész. („Sokan énekelünk, bár inkább csámpás gajdolás volt ez” – írja Bíró Gergely). Nemcsak újnak, egyszerűnek lenni is nehéz. Mégis: a földút és a menny szavak bőségét kínálja.

Tartsunk egy kis szünetet a bontásban, és akceptáljuk az építőket. A földút így lesz sztráda, a jövő pedig mindig az, hogy a nagy madáranya megtaníttja repülni a madárfiókat. Mi köze mindennek az irodalomhoz? Sok! A jó író (s tessék erről az egyszerű, de amúgy pokolian drága jelzőről nem megfélekedezni; létező típus a *jó író*) megunva az őrangyalkodást, a régi

álmok fölötti silbakolást, az íráspotenciál tananyagként való értelmezését, hajlandó áldozatot hozni (vagyis hajlandó a fiatalsághoz leginkább illő erény gyakorlására). Hajlandó végigmenni azon a kilátástalan úton, ahol tán bújni is illenék, de mutatni sem ártana, hogy a Teremtő üzemmódjára kapcsolt. Képek, amelyek sűrítik a létet, s melyekből leszűrhetők az erkölcs, az emberi sors, egy korszak közönyt felrázó dilemmái. Kérdés-e, hogy az irodalomról beszélünk?

Az író frigye istenével, akárki is az, már mint frigy: akarva-akaratlan vállalt munkamód, látás és rögzítés három dimenzióban; munkamód, amit nyugodtan nevezhetünk materiális erkölcsnek.

„És monda Isten: Legyenek világító testek az ég mennyezetén, hogy elválasszák a nappalt az éjszaktól, és legyenek jelek; és meghatározói ünnepeknek, napoknak és esztendőknék. És legyenek világítókul az ég mennyezetén, hogy világítsanak a földre.”

Íme, az írás mindennapjaiban is javában hasznosítható attitűd, amely indokolhat írói evolúciót és revolúciót, de amelynek kívánalma nélkül az írás sosem sokkal több a helyesírás és a betűrajzolás gyakorlásánál.

„Ebben a kiszámíthatatlan erőben volt valami igéző, amennyire védtük magunkat, annyira ki is szolgáltatott magunkat neki...” – írja Bíró Gergely a *Vércseszítálásban*. S nehéz volna őt félreérteni. Nagyon is szembeötlően elkötelezett (például sajátos mondatritmusainak, részletező mesélőkedvnek), s hajthatatlanul követi az igéző erőt.

S amennyire egyéni küldött, önálló és felismerhető hang, annyira külön is marad a lelki vákuumtól, a céltalanság plasztikmítoszaitól, a nihilizmust úgyszólván a romantikáig feszítő kor- és nemzedéki sikkától.

Érzéseket idéz, indulatokat, lázadást, mélabút, kevésbé annak a ténynek a lélektani magyarázatát, hogy mi, emberek mennyire elütő példányok vagyunk, és mégis mennyire egyformák. Egy fiatal írónak ébredő zsenijét kell nevelnie, emberlelkek iránti fogékonyságát, önértetét, alázatát, friss szerzésekkel szorozni élményvagyont. S nem alkudni, ha a kiszolgáltatottak jajkiáltása veri föl az íróműhely csöndjét. S tisztában lenni azzal, hogy ez mind kép, ismétlés és újjáteremtés. Mi egyéb is lehetne az író igazsága? Minden ereje abba a vállalkozásba van befektetve, hogy kiváltságos képeket formázzon életmodellekből, hogy átjárjon és kitágítson egy valóságot, amely igazából csupán egy akkord, leírás vagy hatásos paradoxon a Teremtés egyedül reális, és eredetileg emberien megkomponált valóságáról.

* Bíró Gergely: *Oroszlánkeringő* (elbeszélések és kisregény, Magyar Napló Kiadó, 2010)

Bíró Gergely kettős nézetből próbálja ki, mi az ára az újjáteremtésnek.

Egyik szereplője, a gyakorlótanár szinte sebesült gyanánt téblábol óráról órára; Jé (*Jesújtottan, összekuprodva*) és Pitti Beáta, a vadító *cajka* – de hovatovább mindegy is, hogy a létező vagy csak a csírájában derengő mesék melyikéből kicsoda dereng elő (az egyébként egyre lejjebb lépcsőző narrátor verbalizmusa nyomán) a kétségbeesés és a reménytelenség alvilágából. A *Megálltak egyszer, három órákor* című írásban Bíró Gergely inséges emberei lassan az alanyi kétségbeesésre redukálódnak. Lassan a fölényes szkepszis és a létezés állhatatlansága sem érdemel kitüntetést. Perememberek vastag tréfának szánt erőtlen szellemeskedése, a málló élet, összefüggéstelen víziók: ennyi marad. Szinte véletlen metszetei a valóságnak. Mint egy elaggott *sportman* a sárgult újságkivágásokkal; testetlen a test is, sugallja a szerző.

Hol is tartunk hát? A csalódott és élhetetlen értelem, a különféle tagadások áradatának egy újabb változatánál, ahol hús-vér és betűnyi prózahősök hiábavaló kergetőzése, s evvel együtt a termékeny próza örökké újuló formáinak ádáz és elemi lecsupaszítása zajlik? „...világlik-e még valami lefejtendő köveid alatt, vagy kövekké lettél magad is?” Bíró Gergely, néhol ugyan túlpörögve a szóontásban, nagyszerűen fejezi ki mindazt, ami nyomasztó: megoldja a régi képletet, hogy a próza költészet is, egyszerű és titokzatos, ahogy az egy ambiciózus íróembertől elvárható; s övé az, amelyről szapora munkakedvű nemzedéktársainak egyike-másika oly szívesen megfeledekzik, a lelkiismeretesség. Igaz, közlése a világ megvetésének képeit, de indítékai, írói erénye nem áll meg itt. Lehet, hogy névjegy-kötetében olykor a zűrzavar, a tétováság nézetéből moralizál, ami generációs sajtóság, most még gyakran a zaklatottság a forrása, ám jóformán kibeszél belőle egy nagy alapelv, hogy nem tagad mindent; ez a pont az, ahol ajánlatos megkaparni a felszín: s kiderül, nincs az az ürügy, amiért Bíró véglegesen lemondana a szépségről. Valahol itt fakadnak a világ iránti szenvedély forrásai. S ebben a kísértésben érdemes megállni. Tükör és modellje kitisztul, jönni fog a következő felvonás. „De ésszel ám, csak ésszel. Ezért akarom tanítani a kölyköt, érted-e?” (*Alvajárók*).

És ne felejtsük el: Bíró Gergelynek (könyve egy-néhány lapját kivéve) esze ágában sincs stiláris, grammatikai kicsapongásokkal lohasztani az olvasót. Egy magasra emelt technikai és kompozíciós

igény várakozik benne, hogy megérkezzen hozzá az igazi, megrendítő, kikerülhetetlen élmény.

Egyelőre a kép a mindene. A történeti szenvedély, a mese, ahogy a hősök létre nehezedik, vagyis a sztori filozófiai vonatkozása most még nem egységes struktúra nála; az író elkötelezettségei, lehetőségei most még csak gyakorlatoznak. De a Bíró-féle kép máris az anyag egy formájaként használja a szavakat. S az *Oroszlánkeringő* szerzőjénél e szavak végre nem a nyelvészet védőszárnyainak közelségét, hanem a valósághoz való természetes illeszkedésüket próbálják (s nem is sikertelenül) igazolni.

Voltaképpen egyetlen megépítendő manifesztáció nyomaszt minden egyes író. Szenveddéllyel, a lerokadók száraz kedvetlenségével, csúfolódva, vagy éppen az ováció tapsos erejével: akármiként, de azt, és legelső sorban csak azt kell tisztázniuk, hogy a világ tényleg minden-e, megvan-e, vagy semmi. (Proust kétszáz évre előre szétküldte a fokmérőt.)

Egy sokat ígérő fiatal írónak muszáj hozzászoknia a győzelemhez, meg kell hódítania bennünket. A többi részletkérdés ugyan, de nem hagyható számitáson kívül, hogy e ponton hirtelen összenő esztétika és etika. A diákosság táncának tetsző *Oroszlánkeringő*ben az esztétika maradéktalanul még nem telik meg, de már kezd telítődni – s aki érti, micsoda próbája ez a tehetségnek, az érti azt is, hogy nem kevés dologról van szó. Az írói erkölcs erre a szépen telítődő tartalomra fortyan rá. Bíró Gergely talán már tisztában van vele, hogy nincs nagy irodalom, amely a törvénykönyvekkel való szimmetriát keresné. Minden igaz művészet, így a próza legjava is a valóságnak egyfajta fellármázása; a mesterek ereje abban kel életre, hogy e fölköltött, permutált valóság hőseiben a tűnékenység mellett felismerik az állandót és maradandót; a jó próza tehát ráébredés. Bíró Gergelynél ez egyelőre keveredik a fölényes ítélettel. Sőt nemcsak megítél. A megvetésnek egy finomabb változatától sem ózdkodik. Kisprózáinak íráserkölcset bizonyos pontokon a kihátrálás mozdulataival summázza.

Az egyetlen megépítendő manifesztáció elől azonban eszében sincs elzárkózni. Tehetségének hirtelen föllendülése a címadó kisregény, az *Oroszlánkeringő*. A mű, mintha az egész kötetet előlről kezdené, egy csomó új, kifinomult, éretten szellemes hangzat, amelyben csakugyan testben-térben lefestett hősök és események támadnak fel. (Habár az igazat szólva az eseményekre inkább a cihelődés illik; még mindig több itt a költészet az extenzívebb tárgyiasságnál.)

„Figyelni kellett volna, és nem rajongani...” – írja (határozott okulással) egy helyütt Bíró Gergely. S intelmét maga veszi a legkomolyabban; figyel, és a maradandó szellemében iparkodik dolgozni.

Új író? De miben új? Abban, hogy az ember hajlamos elhinni neki, helyén van a lelke, kellőképpen a helyén. „...halkítottunk magunkon a családtagokra való tekintettel, akik már lefeküdtek. És izgatott az is, hogy éppen akkor vagyok fent és nyílnak ki az érzékeim, amikor mások már alszanak” (*Oroszlánkeringő*). Ma ünnep, nemsokára betevő falatja lesz, hogy átlát az álmokon.

Bíró eltolja magától, amit az olyannyira divatos angolszász módi éltet, hogy a szövegalakításban a célszerűség, a praktikum, a hűvös észjárás a legnagyobb vakmerőség; a történéseknek az a bizonyos irigyelt, viszont átvételre alkalmatlan halvérű tudomásulvétele. Ugyanakkor a kelet víziózuhataga, mely valami atavizmus gyanánt elő-előtűnik lelkéből, nem több nála, mint egy emlékkultúra. Bíró Gergely a saját rendjén jár. Titka tulajdonképpen ősen természetes: küzdelem a világosságért, amelynek színét, zamatát valóságos szenvedélyek adják. Hogy a türelmes hivatástudat és az ifjak ingerlő eklektikája ütközik első nekilendülésében, inkább nyilvánvaló, mint szokatlan. Különben is: a nem kurta idejű mérkőzésnek hagyjuk holnapra a kimenetelét, éspedig azzal, hogy Bíró Gergely kivéte-

les kezdése, s pláne írói erényei eszközök csupán. Írásainak lélektani- és valóságérvénye fogja eldönteni, hogy győz-e, s megszerzi, kiküzd-e önérvényét, amivel a valóságra döbbenés érzéki formáin át képes lesz tartós kapcsolatba kerülni az olvasóval. Az írás a szerelem és a szeretet különös kalandja: akárhogy is, társkeresés. Az író minden második szava, de néha még a csöndje is azt mondja: ilyen vagyok.

Úgyhogy az *Oroszlánkeringő* című kisregény már csakugyan egy másféle szerződés; lényegében arról van szó, hogy ez az írás meghozza, de legalábbis merészen felcsillantja az isteni vagyónátruházás esélyét: nemcsak tisztelni, átérezni, hanem művelni is meg kell tanulni a teremtést.

„Hosszú távon – írja Bíró Gergely – mégis rendíthetetlen maradtam, pályámról nem lehetett letéríteni...”

Aki elég friss, vitális, és hatásos bizonyítékát tudja nyújtani, hogy öbenne még nem nyűtték el egymást a szavak, az az elhivatás biztos érzésével gondolhatja végig, mi is az a *hosszú táv*, amely az *Oroszlánkeringő*vel kitárult a szerző szeme előtt. S vallással vagy vallástalanul, de mindenesetre Bíró Gergely kellő jogcímen hiheti, kapott valamit, ami ugyanazon okból kelti fel örömet és szorongását: eztán alighanem a Rimbaud emlegette *tollas kézzel* kell írnia. S még ez a kisebbik súly: többé nem lehet naiv. Muszáj adnia, s nem ő szabja a csereakció árát.

MAGYARI BARNA

Hangsúlyszállodában

Csillának

*ha messze vagy az ábránd ágyamig görget
bearanyozod éjszakámban a csöndet
beszálltál erembe az örökös útra
utazunk amíg lélegzetünkből futja*

*szívemről lekoptak mind a foltos mezek
míg édenpályámhoz téged kerestelek
testeden a szépség mind fel van sorolva
rád nézek s a gyönyör lelkemet sodorja*

*ahol te élsz a boldogság nekem ott van
kéz a kézben megünnel a versmondatokban
nézd minden szótagban szerelmünknek ágy van
neked ágyazok a hangsúlyszállodában*

A világöltöny

*összes sejtünkön a múlás ragyog
emlékké szorít az idő marok
szó se hatásos önmagunk ellen
ember alvázon kopik a jellem*

*föld és menny között dagaszt valaki
kenyerünk a kozmosz szaggatja ki
fekszenek bennem ingerek korok
ha írok az agyrugó nyikorog*

*didergő mondat sétál a számon
mikor a költő azt mondja fázom
nem mindegy mi van felül a bőrön
eszme vagy ösztön a világöltöny*